

НАУКОВІ СТАТТІ

Економічна теорія

УДК [338.439:346](477)

В. А. Чеботарьов,

кандидат економічних наук,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ТА ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Структурна деформованість продовольчого комплексу України, зокрема її харчової та переробної промисловості, світовий досвід опрацювання та здійснення структурних реформ досліджень теоретико-методологічних основ проблеми свідчать, що однією із визначальних інституціональних передумов її розв'язання є розробка загальнодержавної доктрини розвитку продовольчої сфери країни. Наразі подібного офіційного документу в Україні не існує. Тому перед вітчизняною економічною наукою одним з першочергових постає питання розробки доктрини розвитку харчової та переробної промисловості країни на тривалу перспективу, для чого, цілком логічно, спочатку необхідно визначити відповідні засади.

Протягом минулого десятиліття завдяки поєднанню пошуків колективів Інституту економіки НАН та Інституту аграрної економіки УААН, а також Ради з вивчення розміщення продуктивних сил України НАН були опрацьовані ґрунтовні документи у даному напрямі [1-5]; у свою чергу автор оприлюднив рекомендації щодо розв'язання означеного питання [6, 7]. Але, жодна з пропозицій науковців не знайшла відгуків від влади.

Лише наприкінці 2010 р. вище керівництво країни повертається до поставленої проблеми: на офіційному сайті Міністерства аграрної політики та продовольства розміщено Проект Указу Президента України „Про затвердження Національної доктрини реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України” та Проект цієї Національної доктрини [8, 9].

Мтою статті є визначення концептуальних положень розвитку продовольчої сфери, її головних завдань якісного й кількісного характеру та логіки опрацювання і реалізації доктрини харчової та переробної промисловості України.

Виклад основного матеріалу. У контексті сучасного соціально-економічного стану переробної сфери продовольчого комплексу країни та опрацювання цієї проблеми, з урахуванням останніх тенденцій на світових продовольчих ринках й наслідків світової

фінансової кризи 2008-2009 рр., а також виходячи з глобальних прогнозних орієнтирів, у якості головних доктринальних засад розвитку харчової та переробної промисловості (та їх відповідного змістовного визначення) пропонуємо виділити наступні:

Доктрина харчової та переробної промисловості України — це системний нормативно-правовий акт, який приймає орган державної законодавчої влади вищого рівня на зафіксований тривалий термін, що чітко встановлює стратегічну мету, показники, пріоритети розвитку галузі, інституціональні передумови, організаційно-економічні та правові основи реалізації вищезазначеного документу.

Запропоноване категоріальне визначення доктрини харчової та переробної промисловості впливає із загального розуміння цього терміну, яке вміщено в зазначеному Проекті Національної доктрини: „Доктрина — сукупність керівних принципів, політичних, господарських, правових, соціальних і етичних поглядів на основні напрями реалізації політики держави” та визначення у цьому ж документі її ролі „як субсидіарного джерела права” [9].

Зазначені визначення допоможуть розкрити більш повно зміст інших доктринальних засад розвитку харчової та переробної промисловості.

Призначення доктрини — визначення концептуальних положень, характеру та принципів співупорядкованості складових соціально-економічного розвитку з класифікацією позитивних та негативних чинників у межах встановленого часового періоду, а також логіки та механізмів досягнення зафіксованих параметрів.

Невід’ємною складовою класифікації функціонального призначення доктрини є виділення її економічного, соціального та політичного аспектів (при врахуванні переходу в реальній дійсності одного змісту до іншого). Їхні основні риси полягають у наступному. Економічний аспект: формування високоефективного ресурсозберігаючого виробництва в галузі, що забезпечувало б стабільні високі порівняльні переваги України в системі міжнародного поділу праці і конкурен-

тоспроможність вітчизняних харчових продуктів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Соціальний аспект: становлення багатукладної економіки і реального ефективного соціально-відповідального власника в харчовій та переробній промисловості, що за підсумком постане гарантом стабільного соціального середовища в продовольчому комплексі та національному господарстві у цілому. Політичний аспект: визначення інституціональних умов і механізмів здійснення реформування галузі, спрямованого на затвердження соціально-орієнтованих форм господарювання і, у кінцевому рахунку, на реалізацію Національної доктрини.

Принципово важливим є те, що призначення доктрини, її економічні, соціальні та політичні аспекти мають розглядатися у контексті розвитку національної економіки й одночасно відображати глобальні тенденції розвитку.

Розробка і реалізація доктрини харчової та переробної промисловості у контексті загальнодержавного розвитку зумовлює необхідність оптимізації міжгалузевих відносин в рамках єдиного господарчого комплексу (ЄГК) й урахування сумарного ефекту економічної, технологічної та соціальної взаємодії підкомплексів, сфер і галузей, а також ефекту міжрегіональної та зовнішньоекономічної співпраці. Відображення тенденцій глобального економічного розвитку потребує наступного: першочергово, у доктрині необхідно враховувати тенденції розвитку світового продовольчого ринку — загострення для переважної більшості країн, у тому числі й найрозвинених, проблеми забезпечення продовольством, що за всіх інших умов підвищуватиме порівняльні переваги й конкурентоспроможність продукції вітчизняної харчової промисловості. У числі тенденцій природно-екологічного характеру, що найбільше впливають на агропродовольчий сектор України, необхідно виокремити: загрозу потепління у світовому масштабі; різке загострення проблеми води на планеті; зниження вмісту гумусу в ґрунті.

Ймовірні наслідки дії вищезазначених чинників дають підстави зробити висновок: у переробній галузі найактуальнішими є проблеми підвищення ролі держави у відтворювальному процесі та формування замкнутого кола виробничо-економіко-екологічного господарювання, що має соціальну спрямованість.

Виходячи з того, що доктрина має сформувати основу освоєння інноваційно-інвестиційного розвитку галузі, *уважаємо за доцільне у якості терміну доктрини розвитку харчової та переробної промисловості України закласти період у двадцять років*. Лише у рамках такого достатньо тривалого терміну є реальним опрацювання та реалізація заходів щодо системного впровадження технологій IV техніко-еконо-

мічного укладу та переходу до технологій V укладу. В ідеалі необхідно буде також закласти підвалини освоєння технологій VI техніко-економічного укладу.

Разом з тим, із метою конкретизації та цілеспрямованості заходів щодо реалізації доктрини у межах приблизно двадцятирічного терміну є принципово важливим виокремлення трьох етапів по сім років кожний. Це відповідає останнім підходам Кабінету Міністрів щодо переходу на засади середньострокового семирічного планування розвитку національного господарства.

Стратегічна мета розвитку харчової та переробної промисловості України полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країни на рівні науково-обґрунтованих норм раціонального харчування та ефективного використанні експортного потенціалу галузі на основі її структурної трансформації та реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

При цьому слід виходити з функціонального призначення харчової та переробної промисловості й характеру міжгалузевих відносин у межах продовольчого комплексу країни. Безумовно, забезпечення продовольчої безпеки держави можливе лише на підвалинах задіяння всіх галузей продовольчого комплексу, харчова промисловість з яких є його інтегруючо-поєднуючим структурним елементом. Також підкреслимо, що оскільки мова йде про стратегію галузі, то у якості кількісних параметрів досягнення мети слід закласти показники саме раціональних норм споживання харчових продуктів. Із цього випливає, що на певних етапах реалізації доктрини кількісні критерії мають уточнюватися. Так, за умов упровадження ефективної державної регуляторної політики, і зокрема — у харчовій та переробній промисловості, цілком реальним є у межах перших двох семирічних термінів реалізації доктрини вихід на показники споживання всіх основних харчових продуктів громадянами України на рівні не нижче 80% від науково-обґрунтованих раціональних норм.

Визначення параметрів розвитку харчової та переробної промисловості у методичному плані раціонально починати із встановлення їх якісних аспектів, які потім вже доцільно розкрити у кількісних показниках. Якісні параметри доктринального змісту представляють собою характеристики того, якими держава представляє переробні галузі в інституціональному, економічному, соціальному, науковому та природоохоронному вимірах у межах загального терміну доктрини та кожного із семирічних етапів; які в сукупності складових виступають у якості рушійних чинників, а які — лімітуючими.

Визначальним параметром якісної характеристики галузі у межах двадцятирічного терміну реалізації доктрини є перетворення харчової та переробної

промисловості України на конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому продовольчому ринках сектор ЄГК, що забезпечує виробництво високоякісних харчових продуктів за доступними цінами для громадян країни.

Дослідження дають підстави стверджувати, що головним лімітуючим чинником розвитку харчової та переробної промисловості є критична міра її структурної деформації. Разом з тим, принципово важливим вважаємо відмітити наступне: інституціональною передумовою такого положення є недооцінка значення даної сфери у національній економіці та функціонуванні її міжгалузевих відносин, а також ігнорування ролі харчової та переробної промисловості як головного інтегруючого структурного елементу продовольчого комплексу. Рушійним же чинником розвитку харчової промисловості є її інноваційна структурна трансформація.

Головними завданнями доктрини доцільно визначити:

1. Освоєння інноваційної моделі розвитку харчової та переробної промисловості на основі впровадження високотехнологічних виробництв, а також передових форм і методів виробничо-комерційної діяльності.

2. Формування сприятливого інвестиційного клімату в галузі (вихідною базою обґрунтування системи заходів та важелів інвестиційної політики, і на макроекономічному, і на регіональному рівнях, є визначення масштабу інвестиційної проблеми, класифікація і методика розрахунку якої вже опрацьовано вітчизняними вченими [10]).

3. Випереджаючий розвиток науково-дослідних робіт в галузі як сфери продукування нового знання і впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво.

4. Забезпечення високої якості харчових продуктів як головного засобу досягнення конкурентних переваг вітчизняної харчової та переробної промисловості на внутрішньому та світовому продовольчих ринках.

5. Формування структури сукупної робочої сили галузі, яка б відповідала передовому рівню сучасного виробництва та соціально-економічних відносин.

6. Розв'язання проблеми соціального відродження адміністративно-територіальних одиниць районного та селищного рівня, які є базою просторового розташування підприємств переробної галузі.

У якості пріоритетних галузей харчової та переробної промисловості України обґрунтованим є виділення цукрової, олійно-жирової, борошно-круп'яної, м'ясо- та молокопереробної, лікеро-горілчаної, а також виробництво екологічно чистих харчо-

вих продуктів у цих галузях і продуктів для дитячого харчування. Разом з тим, у контексті опрацювання доктринальних засад розвитку харчової та переробної промисловості необхідним є також виділення головних сировинних зон кожної пріоритетної галузі, що за умов відповідного науково-обґрунтованого „поєднання” дасть змогу сформувавши ефективно діючі продовольчі підкомплекси.

Виділені пріоритетні галузі мають виступати головним об'єктом спрямування заходів державної регуляторної політики. Із урахуванням обмежених можливостей Державного бюджету, його наявні фінансові ресурси доцільно спрямувати саме в ці продовольчі підкомплекси. Для їх сталого розвитку слід також опрацювати та прийняти відповідні Державні програми, які, окрім державного фінансування, передбачали б дійові механізми першочергового заохочення коштів приватних інвесторів (бажано вітчизняних).

Визначення основи доктрини харчової та переробної промисловості об'єктивно впливає з класифікації лімітуючого чинника розвитку галузі. Оскільки у якості такого була визначена структура галузі, та цілком логічно, що її основою — *головним об'єктом спрямування системи заходів державної регуляторної політики* — має виступати *структура харчової та переробної промисловості*.

Саму ж структуру галузі у укрупненому підході доцільно визначити у сукупності п'яти груп: виробничо-комерційної, територіально-економічної, демографічної, соціально-економічної та зовнішньоекономічної. Із погляду методики, використовуючи модель „ефекту бочки”, у межах кожної із вищезазначених груп буде доцільним виділити лімітуючий чинник — структуру, що дозволить визначити найбільш ефективні важелі структурної трансформації харчової та переробної промисловості. У цілому ж, у контексті здійснення структурної політики в галузі буде раціональним використання досвіду структурних реформ агробізнесу щодо реалізації спільної аграрної політики Євросоюзу, спираючись на теорію С. Маансхолта.

Механізмом реалізації доктрини харчової та переробної промисловості буде обґрунтованим обрати інноваційну трансформацію її структури. Об'єктивна обумовленість такого механізму, що характеризується необхідністю перетворень якісного порядку, визначена особливою глибиною деформованості і структури харчової промисловості в цілому, і кожної її окремо взятої підгалузі. Інноваційна структурна трансформація виступає як адаптивна реакція на критичну міру незбалансованості переробної сфери (напівміри, або ж зміни фрагментарного характеру зроблять ще більш проблематичним розв'язання ком-

плексу економічних і соціальних питань та збільшать відставання вітчизняної харчової та переробної промисловості від рівня розвинених країн.) Лише системна структурна трансформація галузі дозволить перейти до інноваційної моделі її розвитку. У такому відношенні корисним буде також досвід реалізації в європейських країнах теорії домінуючої економіки відомого французького вченого Ф. Перру, який обґрунтував заходи методологічного характеру щодо ефективного поєднання чинників виробництва в умовах особливо бурхливого розвитку науково-технічного прогресу в продовольчому комплексі.

Економічним інструментарієм здійснення інноваційної структурної трансформації харчової та переробної промисловості має стати сукупність заходів індикативного планування. Вони у порядку реалізації соціально-економічних пріоритетів галузі містять визначення пропорцій між її підгалузями і продуктовими підкомплексами, що конкретизуються у системі індикаторів (показників).

Сутність індикативного планування впливає із змісту змішаної системи економіки як партнерських відносин держави та приватного бізнесу й виявляється в його функціях. Основні з них: інформаційна, мотиваційна та координуюча. Реалізація інформаційної функції в харчовій та переробній промисловості обумовлює необхідність визначення державою макроекономічних пропорцій в галузі й конкретизацію їх у системі індикаторів — основних показників, що задають бізнесу орієнтири виробничо-комерційної діяльності. Наявність подібного роду орієнтирів виступає основою реалізації мотиваційної функції індикативного планування. Оскільки ж ринок у якості сутнісних має механізми регулювання які самоналагоджуються і множинний характер прийняття господарських рішень, остільки об'єктивно виникає необхідність наявності органу, що здійснює оптимізацію функціонування і в цілому економічної системи, і її агрегованих структурних утворень. При чому, такий орган повинен мати статус верховного інституціонального суб'єкту. Відповідний статус може мати лише держава. Звідси — логічний висновок щодо координуючої функції індикативного планування.

Як аналоги визначення загальних підходів, постановку єдиної стратегічної цілі й системи тактичних задач, механізми реалізації і засобів забезпечення індикативного планування доцільно обрати практику його здійснення у Франції, досвід розробки економічної програми Л. Ерхарда в Німеччині та економічну політику в Японії — „лінію Доджа”.

У сучасних умовах конче необхідне опрацювання й прийняття Закону „Про індикативне планування”. У ньому слід визначити правовий статус індикатив-

них планів, методичну основу та порядок їх розробки, співвідношення з іншими формами регулювання економіки, у тім числі й у продовольчій сфері (стратегічним управлінням, стратегічним плануванням тощо). При цьому знаємо, що даний Закон вимагатиме стикування з іншими нормативними актами (а також їхнього коригування) в бюджетній, податковій, митній сферах.

Звернемо увагу на вкрай небезпечну „інституціональну пастку” — зволікання з опрацюванням та прийняттям Закону „Про індикативне планування” може суттєво погіршити умови розвитку в межах середньо- та довгострокової перспективи не тільки харчової та переробної промисловості, а й національного господарства у цілому (автор намагався це довести ще у 2003 р. [6]). Відсутність такого закону є своєрідною „вибухівкою сповільненої дії” в реалізації сучасних заходів Кабінету Міністрів щодо переходу на засади семирічного терміну планування в Україні.

Стимулюючі чинники розвитку харчової та переробної промисловості України полягають у наступному: наявність потужного природно-ресурсного потенціалу галузі; величезні обсяги внутрішнього і зовнішнього ринків харчових продуктів; висока інвестиційна привабливість переважної більшості її галузей, що є особливо важливим з урахуванням прогнозованого відносно-надлишкового промислово-фінансового капіталу в країні.

Стримуючі чинники розвитку переробної промисловості: нерациональна структура харчової та переробної промисловості й у цілому — продовольчого комплексу країни; недостатній професійно-кваліфікаційний рівень сукупної робочої сили галузі та техніко-технологічного забезпечення виробничо-комерційного процесу; значні обсяги імпорту харчових продуктів, тим більше, — переважно низьких якісних параметрів.

Оскільки доктринальні засади мають визначити орієнтири на довготривалий розвиток харчової та переробної промисловості країни, то особливо важливою є класифікація відповідних ризиків. При цьому, *із метою забезпечення адекватності прогнозуючих заходів ризику слід диференціювати за основними групами: інституціональними, економічними та природно-екологічними.*

Із групи інституціональних, особливо у межах першого семирічного етапу, найбільш вагомими можуть бути: суттєві дестабілізаційні прояви в сировинній сфері внаслідок імовірно невідготовленого переходу до ринку землі; недостатня керованість харчової та переробної промисловості, внаслідок відсутності спеціалізованого органу в управлінській структурі виконавчої влади вищого рівня та високої тінізації галузі;

загальна висока присутність на вітчизняному продовольчому ринку іноземних суб'єктів господарювання. Серед економічних ризиків особливо загрозливими можуть бути: недостатня економічна рентабельність виробничо-комерційної діяльності вітчизняних товаровиробників продовольчого комплексу, зокрема, — харчовій та переробній промисловості; посилення нестабільності кон'юнктури світового ринку енергоресурсів, у результаті чого для вітчизняних товаровиробників у тому числі й у переробній галузі, дедалі більшого значення набуватиме проблема забезпечення паливом; висока імовірність необґрунтованих дискримінаційних заходів іноземних конкурентів на світовому продовольчому ринку, особливо — з боку країн Євросоюзу.

Можливостями подальшого розвитку харчової та переробної промисловості країни на довгострокову перспективу, на наш погляд, є наступні:

По-перше, недоспоживання більшості харчових продуктів на внутрішньому ринку. Реалії такі, що дія такого чиннику не обмежиться одним терміном доктрини.

По-друге, поглиблення світової продовольчої кризи. Є інституціональні та суто економічні підстави передбачати, що остання, у майбутньому, матиме перманентний характер: на відміну від усіх інших (енергетичної, фінансової тощо) остаточно вона ніколи не буде подолана. На певних етапах розвитку людства, можливо, лише відносно зменшиться її гострота.

По-третє, величезні потенційні обсяги сировини для виробництва високоякісних харчових продуктів в Україні.

Важливим аспектом розробки концептуальних основ доктрини розвитку харчової та переробної промисловості виступає вирішення питання її варіантів. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі на цей рахунок існують різноманітні погляди. У зв'язку з цим зазначимо:

1. Необхідно у принциповому плані виключити одноваріантний підхід.
2. Розробку доктрини доцільно здійснювати за трьома варіантами.

Перший має виходити з прогнозу максимально можливих темпів зростання вітчизняної економіки, продовольчого комплексу і цієї галузі, найсприятливіших для України тенденцій розвитку світової кон'юнктури і внутрішнього ринку, а також природно-кліматичних умов. Це варіант „максимум” або „оптимістичний”. В основу „песимістичного” варіанту (варіант „мінімум”) варто закласти найнесприятливіший сценарій розвитку вищезазначених тенденцій. При розробці третього варіанту доцільно виходити з прогнозів розвитку, максимально повно враховуючих і

адекватно відображаючих усю сукупність чинників світової кон'юнктури і внутрішнього ринку, реальні обсяги внутрішніх і зовнішніх інвестицій, циклічні коливання природно-кліматичних умов і перспективи зміни політичної ситуації. Цей „реальний” варіант доктрини слід закласти в основу практичного здійснення продовольчої політики (останній у контексті зміни ситуаційних чинників також буде потребувати коригувань і доповнень, що виступає об'єктивно необхідним і нормальним явищем).

Визначальний методологічний принцип реалізації доктрини полягає у необхідності застосування диференційованого підходу до розвитку галузі. Сама диференціація має здійснюватися за системою напрямів: сформованими продовольчими підкомплексами; конкретними товарними групами харчових продуктів; регіонами (рівнем їх соціально-економічного розвитку, інвестиційної привабливості, адаптованості до ринкових умов господарювання, географічним положенням); рівнем екологічного стану та охорони довкілля в тих чи інших адміністративно-територіальних одиницях та сировинних зонах; наявності міжрегіональних взаємозв'язків у тих чи інших адміністративно-територіальних одиницях; ступеню розвитку зовнішньоекономічних відносин регіонів в продовольчій сфері (у тому числі, — наявності транскордонних форм співробітництва тих чи інших областей).

Засади правового супроводу доктрини розвитку харчової та переробної промисловості у головному передбачають, на наш погляд, опрацювання логіки її інституціонального прийняття. Саму ж таку логіку доцільно вибудовувати наступним чином.

Перший етап. Остаточний варіант доктрини має бути розглянутий Комісією з земельної реформи та продовольства (її доцільно утворити при Президенті України) та затверджений Радою національної безпеки та оборони.

Другий етап. На підставі затвердженого РНБО варіанту доктрини Верховна Рада має прийняти Агропродовольчий Закон, який окрім інших питань агропродовольчої сфери буде регулювати й функціонування переробної галузі.

Третій етап. Виходячи з положень Агропродовольчого Закону, вищому органу виконавчої влади країни — Кабінету Міністрів доцільно прийняти Державну цільову програму розвитку харчової та переробної промисловості України.

Висновки та пропозиції. Місце і роль галузі, її інституціональне, економічне та суспільно-політичне значення потребують створення трьох-чотирьох незалежних самостійно працюючих наукових колективів, які б об'єднували фахівців дослідницьких, госпо-

дарських та державних органів, а також представників бізнесу продовольчої сфери. Такі мобільні оперативні колективи на підставі попередньо опрацьованих єдиних методологічних, методичних та інформаційних вихідних посилки мають висунути свої проекти доктрини. Опрацювання остаточного варіанту проекту доктрини доцільно покласти на єдиний колектив провідних науковців. У подальшому підсумковий варіант Доктрини реформування та розвитку харчової та переробної промисловості України після розгляду Радою Національної безпеки та оборони у якості офіційного законодавчого документу затверджується вищим керівництвом країни.

Література

1. **Про стратегію** трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України. Наукова доповідь / за ред. І. І. Лукінова та П.Т. Саблука // Економіка АПК. — 2000. — № 8. — С. 3 — 36. 2. **Саблук П.** Концептуальні основи розробки аграрної (аграрно-продовольчої) доктрини України / П. Саблук, В. Юрчишин. — К. : ІАЕ, 2002. — 29 с. 3. **Кісіль М. І.** Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України / М. І. Кісіль // Економіка АПК. — 2003. — № 7. — С. 82 — 87. 4. **Продовольчий комплекс** України: стан і перспективи розвитку в умовах економічної глобалізації: монографія / А. О. Коваленко, С. І. Князев, Л. В. Дейнеко та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко. — К. : Наук. світ, 2004. — 121 с. 5. **Трегобчук В. М.** Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу / В. М. Трегобчук, Б. Й. Пасхавер, А. Е. Юзефович, І. В. Прокопа, Л. В. Молдаван, Д. Ф. Крисанов, О. В. Шубравська, О. Л. Попова, М. Н. Скурська, В. Д. Яровий // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 3 — 11. 6. **Чеботарьов В. А.** Необхідність та умови структурної трансформації АПК на інноваційній основі / В. А. Чеботарьов // Економіка АПК. — 2003. — № 7. — С. 33 — 39. 7. **Чеботарьов В. А.** Інноваційна трансформація структури АПК як сутнісна озна-

ка аграрної (аграрно-продовольчої доктрини) / В. А. Чеботарьов // Економіка АПК. — 2004. — № 8. — С. 31 — 37. 8. **Указ** Президента України „Про затвердження національної доктрини реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України від 07.09.2010” (Проект) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.minagro.kiev.ua. 9. **Національна доктрина** реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.minagro.kiev.ua. 10. **Кісіль М. І.** Тенденції і напрями активізації аграрного інвестиційного процесу / М. І. Кісіль // Економіка АПК. — 2002. — № 4. — С. 66 — 71.

Чеботарьов В. А. Доктринальні засади розвитку харчової та переробної промисловості України

Обґрунтовуються конкретні пропозиції щодо опрацювання і реалізації доктрини розвитку харчової та переробної промисловості України.

Ключові слова: держава, доктрина, харчова та переробна промисловість, продовольчий комплекс, розвиток.

Чеботарёв В. А. Доктринальные основы развития пищевой и перерабатывающей промышленности Украины

Обосновываются конкретные предложения по разработке и реализации доктрины развития пищевой и перерабатывающей промышленности Украины.

Ключевые слова: государство, доктрина, пищевая и перерабатывающая промышленность, продовольственный комплекс, развитие.

Chebotarev V. A. Doctrine bases of development of food retail and processing industry of Ukraine

The concrete propositions about elaboration and doctrine's realization of food and processing industry's development in Ukraine are grounding.

Key words: state, doctrine, food and processing industry, food complex, development.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011

Прийнято до друку 26.08.2011